

Den oroväckande

Fritänkaren

Nr. 244 April 2016

Tjugofjärde årgångens femte nummer

Innehåll i detta nummer:

Kulturverkstadskrisen	2
De tre tragödersnas Oresti	3
Nytt kapitel i Shakespearedebatten	5
Ahasverus minnen, del 152: <i>Pathétique</i>	7
Det lysande undantaget (<i>La rondine</i>)	10
Turandots arkitektur	11
De viktigaste filmerna sedan senast (med bl.a. Alicia Vikander)	12
Några milstenar, april 2016	14
Högriskresan, del 1	15
Tillbaka till Zanskar, del 10: <i>Prövande avbrott</i>	16
Tålamodsresan, del 16: <i>Sista dagen i Manali</i>	17
Kalasresa med förvecklingar, del 14: <i>Summering</i>	19

Fritänkaren, som aldrig sökt eller undfått något statligt eller kommunalt stöd eller bidrag för sin utgivning, ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

OBS! Nytt Postgiro (Bankgiro): 510910-9354 (Nordea bank, "Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på över 12 år.

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumerat även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 9.4.2016

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 266

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Kulturverkstadskrisen

Göteborgs Kulturverkstad i Lagerhuset vid Järntorget har sedan ett antal år dragits med administrativa och andra problem, som plötsligt i år blivit akuta genom dess sista anställdas friställning.

Denna Kulturverkstad rymmer ett antal verkstäder med tillgång till en samling av stadens mest avancerade datorer för dokumentredigering, tidskriftslayout och publicering, bokutgivning, konsttryck i avancerad skala samt filmredigering i både dokumentära och vilka genrer som helst.

Ur ett tidigare mail som svar till ett upprop till Tidskriftsverkstadens medlemmar att komma med önskingar och synpunkter:

"Som medlem i Tidskriftsverkstan sedan 15 år har jag under åren kunnat följa med verkstans gradvisa förändringar både till det bättre och till det sämre. Framför allt har tidskriftsverkstans utrymme eller "livsrum" ständigt krympts ner, vilket naturligtvis påverkat utvecklingen negativt, så att många försvunnit under årens lopp och funnit det trivsammare att arbeta hemma än på verkstan. Är det fel att tala om ordet 'undanträngning' i detta sammanhang?

Frågan är hur man skulle kunna vända denna utveckling till att bli enbart på gott. Den stora positiva delen är ju naturligtvis att tekniken ständigt förbättrats och att därigenom även prestationer och resultat kunnat stadigt bli bättre...

Naturligtvis är det önskvärt för de medlemmar som finns kvar att arbetsmiljöns öppenhet förblir intakt, både för optimalt arbetsresultat och social trivsel. Under mina 15 år i verkstan har jag tack vare denna tillgång till en god arbetsmiljö kunnat producera omkring 140 nummer av min tidskrift 'Fritänkaren' (www.fritenkaren.se), c:a 200 andra publikationer inom både prosa och poesi av både eget fabrikat och andras, samt inte minst 349 videos med egen musik och *podcasts*, som alla finns tillgängliga på YouTube. Jag kan bara stilla hoppas att denna verksamhet skall kunna fortsätta utan störningar."

Det har framkommit att Regionen uttryckt önskemål om mera redovisande av verksamhet från Verkstadens sida, att vi borde synas mera utåt och påvisa konkreta resultat. Jag kan naturligtvis bara tala för mig själv, men om varje medlem faktiskt redogjorde för sin produktion och kreativa resultat skulle kanske Regionen bli mera tillfredsställd och upplyst. *Resultaten från min sida kan bara redovisas genom faktiska publiceringar på nätet, då en upphovsman inte kan hållas ansvarig för refuseringar från bokförlag eller brist på svar från teatrar – dessa typiska symptom på Sveriges styvmorderliga kulturpolitik med snarare generös avskräckning än uppmuntran har åtminstone förföljt mig genom hela livet. Artistisk expansion i litteratur och musik genom publikationer äger idag nästan enbart rum på nätet, där den i stället är desto mera dynamisk och omfattande, genom att den i synnerlig grad underlättas av att i princip vara gratis.* Jag ber därför att få hänvisa till mina arbetsresultat genom Tidskriftsverkstaden under 15 år till mina hemsidor på nätet (den redan ovan anförda www.fritenkaren.se), YouTube samt issuu.com, alla tre under mitt eget namn, under vilket jag även förekommer på Facebook. Statistiken räknar mina läsare i tusental. (+4500 läsningar sedan 2009)

Den största skadan under årens lopp som drabbat Verkstan var den Digitala Bildverkstans avlägsnande, en smärtsam skilsmässa som ingen ville ha och som alla blev lidande av – motsatsen till *win-win*. Ytterligare uppbrott kunde bli ödesdigra.

Till sist bör framhållas Joakim Svenssons omistliga handledning på Verkstan, den enda som är kvar idag av de ursprungligen tre tekniska hjälpredorna, och det kan inte nog framhållas, att om någon är outhärlig vid Verkstan är det han, som framför allt håller alla maskinerna funktionsdugliga.”

Icke desto mindre blev han friställd, och krisen fortsätter. Diskussion pågår om möjligheten att återförenas med den Digitala Bildverkstaden, som nödgades söka sig till egen lokal för ett tiotal år sedan, varvid kanske även de återstående kulturverkstäderna måste flytta – efter 20 års verksamhet i Göteborgs Lagerhus. Dock lever ännu hoppet om så små ytterligare förändringar som möjligt.

De tre tragödemnas Orestin

Orestin (av Orestes, Agamemnons son,) är den omfattande skandalhistorien om hur kung Agamemnon, efter att ha kämpat tio år vid Troja och lett det trojanska kriget till seger, vid hemkomsten blev mördad av sin hustru och hennes älskare på så vis, att han efter att ha hyllats som segerherre och hjärtligen välkomnats hem, höggs ihjäl med en yxa i sitt eget badkar, som enkom gjorts i ordning för att behaga honom av hans hustru. Detta medförde konsekvenser. Agamemnon och Klytaimnestra hade tillsammans tre barn, en son Orestes och två döttrar, och det kom an på sonen att hämnas sin far, därtill eggad av sin syster Elektra. Han gjorde det med besked och mördade både sin moder och hennes älskare men blev svårt angripen av samvetsqual som följd och i praktiken sinnessjuk. Detta är vad Orestin handlar om, vilken omfattande skandalhistoria först berättades av Homeros, som alltid visste vad han talade om.

De athenska tragediförfattarna eller tragödemna brukade framföra trilogier, alltså tre dramer i följd i en historia, och Aiskhylos trilogi kallad Orestin är den enda bevarade trilogin från Antiken. Dess första drama 'Agamemnon' behandlar själva mordet, det andra 'Gravoffret' skildrar Orestes hämnd och akuta nervsammanbrott, medan den tredje 'Eumeniderna' åstadkommer en allmän försoning.

Aiskhylos tragedi 'Agamemnon' har i allmänhet betecknats som den absoluta grekiska tragedin, dess fulla text är i motsats till många andra med nöd överlevda grekiska dramer bevarad intakt och komplett, och den framförs fortfarande årligen över hela världen.

Dess fortsättning 'Gravoffret' har inte bevarats lika väl, där finns stora luckor i texten och framstår även som drama som ett mellanspel i skuggan av den överväldigande 'Agamemnon'.

Den avslutande tragedin 'Eumeniderna' är nästan helt metafysisk och skildrar hur Erinnyerna, alltså de tre hämndgudinnorna eller Furierna, som svårligen hemsöker den stackars Orestes, slutligen blir tämjda och övergår till att bli Eumenider med uppgift att bringa välfärd, framgång och lycka till Athen. Det är Aiskhylos sista litterära verk och även det ett mästerverk men har ändå karaktären av ett påklistrat lyckligt slut till tragedin. Det liksom slätar över det mesta av problematiken.

Vid sidan av 'Agamemnon' har Sofokles drama 'Konung Oidipus' anförts som den andra absoluta grekiska tragedin. Även denna skandalhistoria har ursprungligen berättats av Homeros, och Sofokles gav det till och med en fortsättning genom sitt sista drama 'Oidipus i Kolonos' som även detta är ett försoningsdrama. Vi ska inte gå in på detta nu utan hålla oss till Orestin.

Sofokles bidrag till Orestilitteraturen är dramat 'Elektra', som i stort sett skildrar samma skeende som Aiskhylos 'Gravoffret' men med betydligt intressantare utveckling. Systemen Elektra leder hela dramat, som hela tiden överraskar genom plötsliga oväntade vändningar, och här spelar även den andra systemen Chrysothemis en viktig roll. Sofokles har alltid betecknats som den mest raffinerade av de grekiska tragödemna, hans litterära stil är upphöjd och elegant, därav ordet 'sofistikerad' (via sofisterna), och till skillnad från Euripides var han en högt aktad samhällsmedlem. 'Elektra' kompenserar utomordentligt väl alla bristerna i 'Gravoffret' och kan ses som en bättre andra del i den stora tragedin.

Euripides bidrag till Orestin är hans näst sista drama 'Orestes' som är rena thrillern. Intrigerna tornar upp sig och blir oupphörligt mera komplicerade, här spelar även Menelaos, Helena och deras dotter avgörande roller, och detta är det närmaste Antiken kunde komma modern teater. Även här måste dock det gudomliga (*deus ex machina*) införas för att lösa den intrikata knuthärvan, men ändå framstår detta drama som det mest tillfredsställande i de många försöken att lösa Oresteshistoriens problematik. Liksom både 'Agamemnon' och 'Elektra' spelas det allmänt fortfarande över hela världen och alltid med dramatisk framgång – denna historia kan man inte dramatiskt misslyckas med.

Euripides var helt underlägsen Sofokles som stilist, men i stället är han dramatiskt effektiv. Sofokles är mera introspektiv och grubblande, men Euripides tänker hela tiden på publikens underhållning och älskar att imponera på den med effekter. Han är den mest moderna av de tre, Sofokles är den mest intellektuella, medan Aiskhylos är den faktiska skaparen av det grekiska dramat, fadern för hela den västerländska dramatiken.

Alla tre lönades illa av eftervärlden. De uppskattades minsann under sin samtid (även om Euripides periodvis drevs i exil) och under hela Antiken så länge den förblev hednisk, medan kristendomen och islam inte hade något till övers för teaterkultur. Därför finns bara en bråkdel av dessa oöverträffade tragöders produktion bevarad, sju dramer av vardera Aiskhylos och Sofokles och nitton av Euripides, däribland det enda bevarade satyrspelen från Antiken. Aiskhylos sammanlagda produktion lär ha varit omkring 50 dramer medan både Sofokles och Euripides närmade sig 100.

Inte förrän under renässansen 1000 år efter Antikens förintelse började man åter iscensätta de stora grekiska dramerna, vilket satte i gång den stora elisabetanska dramatiken i England och dess storhetstid under 50 år, tills de bigotta puritanerna 1642 stängde alla teatrar i England i en ny religiös förintelsestorm mot det fria ordet på scen.

Enter the Souldier: to a Merchant
Now for to you, of dang'rous adobe a burkold
and of a somber sort, for to his purvey of your bar
Souldier you take out none but ye owne treasur
yet you putt in ye diabolical fin, And fill up ye some of
ye godd corrupcion: therein for you have staled ye market
and sett up ye standing? nupter you godd net: But you will
say you see o' ye some enough of ye godd: yett no an' p^{er}son
has to save ye spore of ye owne freeland: ye it be
net to free ye spore of ye godd home: Now for ye spore of y^e
your land: you take upon you to be y^e and will need
out by default: w^hett ye spore you need our in possession
y^ett our mine upon you our onawards of forayd you
out againe: ye spore your outy^e it more Intropona
t^h is againe the spore lawe be: And ye spore of some not
to keep possession as it w^old I might y^ett of some to
keepe you out for: you are welcome for y^e and y^e
Enter minion
minion I pray you: ye spore of ye east m^ont^h and
Enter guise
He kills ye man

Guise I w^old have take ye souldier take ye spore and flye Exit
And fall Importat of Galutina
W^h our great y^eme of ye manna w^old not offer to
a heavy meteor in ye firmament
ye spore the kingd delyght and ye spore of some
vengeance it spore ye spore of some
It did in onely in delyght of ye spore

Guise I founde y^ett spore in onely ye spore of some
ye of y^ett spore w^hett y^ett spore to waite
ye of y^ett spore in onely ye spore of some
ye of y^ett spore in onely ye spore of some
and upon y^ett spore of y^ett spore of some
and of y^ett spore w^hett y^ett spore of some
ye of y^ett spore w^hett y^ett spore of some
and lett y^ett spore w^hett y^ett spore of some Exit

Ovanstående är en sida ur Christopher Marlowes *The Massacre at Paris*, det så kallade *Collier Leaf*, enligt de flesta kännare den enda kända Marloweska urkunden – Marlowe som författare till *The Massacre at Paris* har aldrig ifrågasatts.

all.
 mbo

when god shall be
 my rest and my
 port to be my god
 oft dread of justice
 I say, bid my
 mind to all
 god shall not be
 his friends
 shall my god
 my friend
 in doing
 way
 lift up
 the
 the
 at
 saw

Detta är en sida ur *Sir Thomas More* och anses vara det enda kända exemplet på den författarhand som skrev Shakespeares verk. Jämför de båda handstilarna. Skrivstilen är *the Secretary Hand* som användes av både Sir Francis Bacon, Marlowe och Shakespeare(?). Att det är den William Shakespeares verkliga handstil, som dog för 400 år sedan och under vars namn de flesta Shakespearepjäser lanserats, kan ifrågasättas när man studerar hans faktiska egna autografer:

W. Sh. Spenser
 William Spenser

Allt som allt finns det sex signaturer bevarade av honom, det enda man vet säkert att han skrev själv, och dessa två är de tydligaste. Hans signaturer har betecknats av expertisen som typiska exempel på en man som är ytterst ovan vid att skriva.

Skrivstilen *the secretary hand* användes främst vid behov av att skriva snabbt. Den var lättflytande och smidig och redan ett steg på väg mot stenografen. Francis Bacon utarbetade det första stenografiska systemet. Här är ett prov på hans skrivstil:

Fortune you had for you are in love
So do find you so good so you are
part of love you find out continuing you

Mrs Bacon

Observera att lutningen är den samma i alla tre manuskriptproven. Vid första påseendet kan det förefalla självklart att det är samma hand bakom alla tre. Det är frågan.

För att utröna om det är samma författare bakom dem alla behövs det närmare expertutredning, som dessvärre *Fritänkaren* inte kan erbjuda, i synnerhet som det även ligger en avsevärd tidsskillnad mellan dem, som kan vara vad som helst upp till 15-20 år. Allt vi kan göra är att erbjuda dessa intressanta handskriftsprov, som kanske kan föra oss närmare Shakespearegätans lösning. När detta nummer utges i PDF kan man närmare granska handstilarna med hjälp av förstoring.

Kan tre olika personer ha samma skrivstil? Om endast två av stilproven stämmer överens uppstår andra frågor.

Vi hoppas naturligtvis på kommentarer med synpunkter och förslag.

Abasverus minnen, del 152: Pathétique

Det var hans bror Modest som sökte upp mig och var alldeles förtvivlad. ”Jag är så orolig för honom. Alla hans bästa vänner har dött, och i stället för att ge utlopp för sin sorg och reagera sunt med utgjutelser bara begraver han den levande inom sig under en förfärande självbehärskning, som om det inte berörde honom. Men jag känner honom. Han tål inte sådant. Han har varit med om för mycket sådant förut. Tidigare har han alltid gett utlopp för sin förtvivlan, men att han inte gör det nu skrämmer mig och gör mig bara mera orolig och rädd för hans tillstånd än om han blev fullständigt sunt hysterisk.” Och han bad mig besöka honom och göra vad jag kunde för honom.

Detta ingav mig naturligtvis blandade känslor. Jag är ingen kurator av naturen, och här skulle man då ha att göra med en extremt känslig och labil människa med ett självmordsförsök och värre saker bakom sig inklusive ett havererat äktenskap med en mer än galen kvinna. Men jag kunde ju inte annat än lova att göra vad jag kunde. I bästa fall kunde jag åtminstone kanske rädda hans liv.

Han tog emot mig fullständigt som en sansad människa, och hans bror hade rätt: denna fullständiga nästan levande begravda självbehärskning var skrämmande. ”Jag vet vem ni är,” sade han. ”Min bror har sänt er till mig. Han tror att ni skall kunna trösta mig. Tyvärr kommer ni för sent.”

”Den som över huvud taget kommer kommer aldrig för sent. Om han kommer för sent beror det alldeles på vad han kommer för sent till.”

”Min bror har väl berättat om alla katastroferna i mitt liv? Det är väl knappast något ni inte känner till, så berömd som jag är?” Jag spårade skymten av ett självironiskt leende.

”Jag vet att ni har drabbats av många nära anhörigas och vänners bortgång den senaste tiden. Naturligtvis måste detta inverka fullständigt förlamande.”

”Nonsens. Det är inte det. Vem går inte och dör? Det är helt naturligt, att ju äldre man blir, desto fler dör ifrån en. Det är ålderdomens förbannaelse. Lever man för länge står man där till slut alldeles ensam, och ingen kommer ens till ens begravning.”

”Men ni är ju bara några och femtio! Ni har alla era bästa år kvar framför er!”

”Försök inte. Jag föddes alldeles för gammal, och jag har varit alldeles för gammal hela livet. Nu är jag lastgammal. Se bara på mitt hår. Vem är så vithårig vid femtio års ålder? Ingen utom Peter Tjajkovskij.”

Och han begravde mig i sin varma blick som fullkomligt överväldigade mig med sin intima innerlighet. Han var inom närmare kretsar beryktad för att ha världens vackraste ögon, och i detta ögonblick kunde jag bara konstatera att så var fallet. Men jag måste föra argumentet vidare.

”Men om ni tar alla era närmastes bortgång som något naturligt och intar en stoisk attityd till alla era katastrofer, vad är det då som gör er bror så bekymrad för er?”

”Det vet han inte själv. Eller rättare sagt, det vet han, men han förstår det inte. Ni vet väl att jag var gift en gång?”

”Naturligtvis.”

”Då vet ni också hur det slutade. Jag älskade henne verkligen. Hon var överlägset vacker och världens charmigaste kvinna. Men något steg henne åt huvudet, och jag kunde bara se det som mitt fel. Min musik berusade henne. Den var för vacker för henne. Hon blev storhetsvansinnig, och passionen mellan oss gick över styr. Hon drev mig galen med sitt eget vanvett. Hon var värre än Dostojevskijs Nastasia Filippovna, som ju drev två karlar till vansinne och ond bråd död. Äktenskapet blev mer än en mardröm av outhärdlighet, men samtidigt kände jag att jag inte kunde svika henne. Enda lösningen var självmord. Till och med det misslyckades jag med.”

”Men det var ju länge sedan. Det var ju under den förre tsaren. Ni blev ändå väl omhändertagen och räddad och blev av med er tokiga hustru. Det måste ni väl för länge sen ha kommit över?”

”Naturligtvis, men jag berättar det bara för att komma fram till konsekvenserna. Min nästa kvinna blev hennes motsats. Jag hade den utomordentliga turen att råka ut för fru von Meck. Det var just den kvinna jag behövde. Hon åtog sig helt självmant att sköta om mina affärer och ta ansvar för allt i mitt praktiska liv genom att stå för samtliga kostnader, så att jag aldrig mer behövde bekymra mig för pengar och tillgångar. Och inte nog med det. Dessutom ställde hon som enda villkor att vi aldrig skulle träffas. Det var kärlek på distans. Ingenting kunde passa mig bättre. Det var det idealiska förhållandet: fullkomligt platoniskt, vi behövde aldrig se varandra i praktiken, och samtidigt tog hon på sig ansvaret för hela mitt fysiska liv. Det hade inte kunnat bli mer idealiskt.

Och det fungerade över all förväntan. Hon blev mitt stöd och min rgggrad, och vi korresponderade lika innerligt och frekvent som syskon. Jag delgav henne alla mina drömmar och projekt och kunde alltid då och då glädja henne med att jag tack vare hennes inspiration lyckats fullborda något nytt större verk som jag själv kunde vara glad och stolt över. Det blev faktiskt min språngbräda in i den stora musiken och mitt verkliga arbetsliv. Från den fjärde symfonin med alla verken där emellan fram till ”Spader dam” var jag saligt kreativ hela tiden.

Och så säger hon plötsligt upp kontraktet efter 20 år! Utan anledning, bara så där, för att hon känner dåligt samvete för att hon umgås mera i tankarna med mig än sina närmaste! Vad är det för ett sätt? Vårt samarbete fungerade ju så bra! Ett platoniskt förhållande mellan man och kvinna har aldrig varit bättre! Varför avbryter hon det då? Detta, min vän, är den stora katastrofen i mitt liv som jag aldrig kan komma över, aldrig förstå och aldrig förlåta henne.”

Jag blev fullkomligt brydd. Något sådant hade jag aldrig varit med om tidigare. De märkligaste förhållanden med skilsmässor och uppslitningar har förekommit, men aldrig tidigare hade jag upplevt att en skilsmässa i ett platoniskt förhållande kunde vara så förödande som det tydligen var för denna överkänsliga människa. Jag förstod att jag här ingenting kunde göra åt saken. Jag måste slå in på en annan linje.

”Men ni har ju ändå kunnat fortsätta utan henne. Ni behöver inte hennes pengar längre, då ni är så rik att ni kan bjuda alla era släktingar på vad som helst. Ni är världsberömd och har gjort lycka i Amerika och turnerar årligen över hela Europa, och ni fortsätter komponera. Ni måste ta er över detta. Ni kan ju ändå behålla henne i tankarna och fortsätta älska henne platoniskt fastän ni inte längre korresponderar?”

”Faktum är att hon har klippt av bandet! Det är det som är katastrofen! Ett själsligt band mellan två människor kan vara av större betydelse än något köttsligt band! Det är min själ hon har förkastat och trampat på, och det utan rimlig anledning!”

Jag måste inse att fallet var hopplöst. ”Vad arbetar ni på nu?” fick jag slutligen fram.

Han såg ner. ”En ny symfoni. Det blir min bästa hittills, men det blir en Requiemsymfoni. Den kommer inte att likna någon annan symfoni, ty aldrig förr har en symfoni avslutats med en adagiosats. Efter mig kommer väl flera att göra det samma, men min avslutande adagiosats blir bara en enda lång klagovisa, min största desperation och förtvivlan, ett patetiskt avsked och höjden av pekoral sentimentalitet. Efter det kommer jag inte längre att ha några tårar kvar.”

”Men ni får inte ge upp så lätt. Ni är ju världens ledande kompositör idag. Ingen komponerar så vacker musik som ni, ingen har en sådan melodisk förmåga, er opera ”Spader dam” är kanske med sin magi och dramatik den mest laddade någonsin, och alla era symfonier erbjuder större djup än någon annan symfoniker.”

”Ni glömmar Brahms. Han och jag är födda på samma dag, och vi har alltför mycket gemensamt, och vi fann varandra genast. Han är mera akademisk men också mera kontrapunktiskt skicklig. Hans kammarmusik är den mest suveräna som någonsin gjorts, och den håller samma höga nivå hela vägen. Och så har vi Verdi. Är inte han en mera kvalificerad melodiker och operamästare än jag? De flesta av mina operor är långtråkiga, till och med ”Eugen Onegin” betraktar jag som diletterantisk, medan, som ni säger, dock ”Spader dam” innehåller något extra. Det är jag som är Hermann, som satsar allt och förlorar allt. Det har jag gjort hela livet. Endast åtskilliga mirakel har gjort att jag aldrig lyckats förlora. Jo, jag lade ner hela min själ med alla dess värsta stormar i den operan, och Hermann tar konsekvenserna av sitt misslyckande och sin självdestruktiva spelarnatur, men jag har hittills bara vunnit och aldrig behövt ta konsekvenserna av någon felsatsning, medan jag bara har förlorat fru von Meck, liksom Hermann förlorade sin Lisa genom sitt eget äventyrliga själsvåld.”

”Men ni måste fortsätta göra symfonier. Ni kan inte bara lägga av.”

”Ni har rätt.” Han smålog, och för första gången såg jag någon möjlighet till ljusning i hans fall. ”Jag har faktiskt börjat arbeta på en sjunde symfoni, jag började till och med på den för länge sedan, och vissa teman i den har jag till och med lagt in i min tredje pianokonsert. Ni har rätt. Jag är en spelare. Jag kan inte sluta spela. En symfoniker kan inte sluta gå vidare på sin eviga symfoniska resa. Får jag bjuda på ett glas te? Jag har alldeles glömt bort att vara värd.”

Och han bjöd mig på te direkt ur den färdiga samovaren. När vi druckit några halva glas på bit frågade han mig lite blygt och försiktigt: ”Vilket anser ni att är mitt bästa verk?”

Detta var en samvetsfråga. Jag hade ju långt ifrån hört alla hans verk och inte ens alla hans mest väsentliga, men några hade jag hört.

”Det verk av er som gjorde det största intrycket på mig var er Manfredsymfoni, speciellt den tredje idylliska satsen. Ni har aldrig gjort någon pastoralsymfoni, men den satsen är mer än en pastoralsymfoni.”

Han förbluffades av mitt uttalande. ”Den skräpsymfonin! Den gjordes motvilligt på beställning, och jag hade förfärliga svårigheter med den. Det var ju programmusik, och jag kunde bara åstadkomma den med att identifiera mig med Manfred. Schumann gjorde ju också en Manfredsymfoni, och han och jag är i många avseenden likadana. Även han försökte ju dränka sig i floden när hans förtvivlan inte längre gjorde livet uthärdligt för honom. Men min Manfredsymfoni är falsk, för den slutar lyckligt. Den måste ju göra det, för enligt Lord Byron försonades Manfred med sitt öde och vann försoning. Det kommer aldrig jag att göra. Livet är inte sådant. Det är en tragedi som bara kan sluta fullständigt olyckligt, som min senaste symfoni. Allt är bara lidande och tragik, men ni har rätt om den tredje satsen. Den var något av ett lyriskt genombrott för mig, en oas i öknen, en stämning som förde mig ut ur alla de ständiga kamperna med demonerna. Ju mindre sagt om den saken, deso bättre. Fru von Meck räddade mig från undergången i deras våld, men Manfredsymfonins tredje sats förde mig om inte till seger så dock till distans och kompromiss. Men hennes skilsmässa kastade mig ut i djupet igen...”

Och han blev grubblande igen och försjönk i djupa mörka tankar, och jag förstod att jag borde lämna honom ensam. Han hade ju ändå lovat att fortsätta med sin sjunde symfoni.

Vi skildes som goda vänner, och han tackade mig för att jag kommit och lovade mig leende att han skulle förverkliga de goda föresatser som mitt besök hade inspirerat honom till. En större framgång av mitt besök hade jag inte kunnat föreställa mig.

Kort senare var han död. Han var ju en slarver, det hade han alltid varit, och i ett obetänksamt ögonblick hade han druckit ett glas okokt vatten och fått i sig kolera. Han kämpade tappert, men hans under många år uppslitande verksamhet under ständig stress hade inte lämnat mycket motstånd kvar i hans kropp och själ för att klara av en biologisk förgiftning.

Hans bror bekräftade dock att han i stort sett aldrig hade varit så harmonisk och kreativt positiv i sitt leverne som under de senaste säsongerna. Han hade umgåtts med döden under hela livet utom just under det sista året, då han sett framtiden an med tillförsikt och optimism för första gången i sitt liv. Och just då visar sig spader dam för honom och gör anspråk på hans liv – genom något så banalt som ett glas okokt vatten. Det var mer än patetiskt.

Det lysande undantaget

En opera som glömts bort och som nästan aldrig framförs är Puccinis "La Rondine" ("Svalan") från första världskriget. Den brukar avfärdas som en operett, men den är en fullödig opera i tre akter och ingenting annat. Han tog i tu med detta ämne efter "La fanciulla del West" ("Flickan från Vilda Västern"), och så långt är det rätt, att ämnet är operettaktigt. Handlingen är en typisk wieneroperettsåpopera av mest bara trams, även om handlingen tilldrar sig i Paris med lika mycket grisetter som "Glada änkan", men musiken höjer den tramsiga ytligheten till en lika god nivå som någon annan Pucciniopera. Man kan beteckna "La Rondine" som en ny version av "La Bohème" körd på en högre växel och med hela "Madama Butterfly" raffinemang när det gäller musikaliskt filigranarbete. Musiken är nämligen något av det mest raffinerade Puccini har gjort. Naturligtvis förekommer valser, men närmast besläktad är operan med Strauss' "Rosenkavaljeren", en lika dum historia av mest bara nonsens. Skillnaden är, att "Rosenkavaljeren" är behäftad med hela den tyska tunga överbelastningen av orkestrala utsvävningar in absurdum, medan "La Rondine", trots sin wieneroperettmässiga karaktär, ändå är en italiensk opera och lika betagande som sådan som någon av Mozarts italienska operor.

Ingen annan av sina operor hade Puccini så mycket otur med som med denna. Den största katastrofen var det första världskriget. Operan var nämligen beställd av Wien, men kriget gjorde det omöjligt för den att ha premiär där. Den fick ha premiär i Monte Carlo i mars 1917, men som den var en italiensk opera beställd av österrikarna med en österrikisk intrig föll den mellan stolarna genast och förblev liggande där, då italienarna och österrikarna hatade varandra så utomordentligt hjärtligt. Av någon anledning hämtades den aldrig upp och togs till nåder utan förblev liggande och vanryktad, allmänt betraktad och utdömd av fördomarna som en Puccini ovärdig operett. Detta är stor synd och skam då den är Puccinis mest älskliga opera.

Historien handlar bara om kärlek. Magda uppvaktas av den rike bankiren Rambaldo, men Magda är en romantisk idealist som vill hålla kärleken fri från pengar. Ruggero kommer från landet för att pröva sin lycka i Paris. Hans vän Prunier hävdar, att ens första kväll i Paris måste vara en magisk upplevelse. Själv ämnar han gå på vift med Lisette, en husa, till en nattklubb och ber Ruggero hänga med. Magda har följt med diskussionen, och när vännerna har gått maskerar hon sig som grisett och ämnar sig till samma ställe.

Där upplever hon och Ruggero den stora kärleken, utan att han har någon aning om vem hon är. Rambaldo gör sig emellertid påmind, och förvecklingarna leder till att Ruggero propsar på att få gifta sig med Magda. Allt är klart för bröllopet, när Magda backar ur och försvinner. Hon vill fortsätta vara fri med sin romantiska idealism, medan hon ändå givit Ruggero sin kärlek, som han givetvis därför bevarar och värdesätter desto högre.

Det är alltså återigen som i alla andra Puccinioperor den idealiska kärleken allting handlar om, varför allting idealiseras, särskilt personerna, hur enkla de än är, vilket Puccini gör med sin musik.

”La Rondine”, som måste betecknas som en av de lyriska höjdpunkterna i Puccinis produktion, är inget undantag, hur litet denna ljusa förtjusande opera än har spelats.

Puccini gjorde ingen hemlighet av att han älskade Lehár och de andra operettmästarna med deras lättare men desto mera insmickrande genre som absolut motsats till den förskräckliga och egentligen avskräckande kolossal-mastodontismen hos Wagner och Richard Strauss och föll därför för frestelsen att åstadkomma något genuint wieneriskt med denna intagande opera som resultat. Den är ett slags mognare ”La Bohème” med samma sorts karaktärer men något äldre och ädlare med någon distans till vad de håller på med, och sålunda faller aldrig ”Svalan” för någon man, även om hon pendlar mellan flera. Den stilla flirten, som underhålls genom hela operan från början till slut, blir aldrig någon förödande passion men håller sig i stället på en mycket hög och stabil nivå av oslagbar romantik, vilket musiken i sin innerliga melodik och intagande värme framhåller och understryker.

Fastän den är en komedi av det lättaste tänkbara slag framgår den ändå som den mest tragiska av Puccinis operor genom sitt öde. Den kördes fullständigt över och nonchalerades genom det första världskrigets dunder och brak, när tanks körde över och vräkte över ända hela civilisationen och världsordningen så mycket de orkade, så att *La Rondine* vräktes ner i diket och glömdes bort och begravdes levande genom sitt oförtjänta rykte av en Puccini ovärdig operett.

Samtidigt framstår den genom sin innerliga musikalitet och melodik som den yttersta protesten mot vad som pågick i världen rent musikaliskt. Första världskriget var ju den definitiva musikaliska brytningstiden, när Schönberg tvångsetablerade tolvtonsmusiken som den musik som nu skulle dominera världen med ett otal musikaliskt färdärvade lärjungar i släptåg som praktiskt taget begravde den levande, musikaliska och melodiska musiken levande i en syndaflod av atonalt virrvarr och nonsens beledsagat av den överväldigande extra syndafloden av skvalmusik, jazz och schlagers utbasunerade och tvångspådyvlade världen genom de nya medierna radion och grammofonen. Puccinis wieneropera är en oas i öknen, och den är så unik i sin delikata skönhet och lyriska egenart – det måste vara Puccinis mest lyriska verk – att den i sin skönhets innerlighet framstår som det strålande undantaget från undergångens tid av fulhetens inbrytande och allt förstörande och dränkande oväsen – en veritabel orkidé som överglänser hela öknen.

Turandots arkitektur

Puccinis sista opera är kanske den mest monumentala som komponerats och har alltid jämförts och tävlat med *Aida* i spektakulära uppsättningar som i stort sett frammanat vilka spektakulära mastodontproduktioner som helst, ju storvulnare, desto bättre. Detta behövs inte med Wagneroperorna, där musiken är alldeles tillräckligt överväldigande storvulen i tyngd och massivitet i sig själv utan att den behöver ytterligare framhävas scenografiskt, men de båda italienska monumentalverken kräver faktiskt även konkret scenografisk monumentalitet.

Det intressantaste med operan är just hur Puccini bygger upp den arkitektoniska monumentaliteten på ett sätt som han aldrig provat i en tidigare opera. Rent musikaliskt är operan svindlande intressant just genom sin musikaliska arkitektur. Turandot-temat presenteras först i all enkelhet av en barnkör men återkommer sedan genom hela operan i ständigt mera tilltagna former för att slutligen kulminera i andra aktens final, när den grymma prinsessan besegrats och tjuoter ut sina arior efter bästa förmåga för att överrösta den fullödiga orkesterns och alla körernas och de övriga solisternas dränkande av henne i hennes förtvivlade nederlag. Hon må tjuta så mycket hon vill men förblir ändå hjälplöst besegrad.

Efter denna praktfulla final faller hela operan, och någonting alldeles annat tar vid. Prins Kalaf av ren ädel naivitet ger den grymma prinsessan en chans att klara sig ifrån det icke önskvärda giftermålet med honom om hon kan gissa gåtan om hans namn. Det skulle han aldrig ha gjort, för hon tvekar inte inför att vidta vilka metoder som helst för att framtvinga namnet och till och med plågar den stackars slavinnan Liù med brutal tortyr för att komma undan den försmädlige friaren, så att Liù som reaktion tvingas till självmord. I stället för att den magnifika

arkitektoniska byggnaden utvecklas vidare avlöses den av ett Requiem med all uppmärksamhet på Liüs avsked och offerdöd. Formen är bruten, och som om kompositören själv insett att det knappast kunde tillfogas något ytterligare till operan, dör han själv med operan ofullbordad, precis efter de sista tonerna av den oändligt utdragna och patetiska Requiempassionen.

Ändå förblir operan den mest monumentala av alla operor, vilket varje år bevisas på nytt genom dess praktuppföranden på arenan i Verona, som hela världen reser dit för att beskåda tillsammans med lika överdådiga Aida-uppsättningar. Det finns all anledning att tro att Puccini ändå trots allt dog nöjd.

De viktigaste filmerna sedan senast

Dessa har varit ett antal, då man i stort sett sett en ny gammal eller ny film varje dag, men vi ska bara beröra de absolut väsentligaste.

Alicia Vikander blev ju på modet när hon plötsligt fick en Oscar, den första som en svensk har fått sedan Ingrid Bergmans dagar, men det att lilla Alicia fick denna utmärkelse utlöste en allmän hysteri, fastän det bara var för bästa biroll, så att alla plötsligt skulle se alla hennes filmer.

Hon gör visserligen förträffliga insatser i dem alla, men den bästa av hennes filmer måste ändå anses var *A Royal Affair*, en dansk skandalhistoria från hovet under 1700-talet, när kungen Christian VII visade sig tämligen oduglig medan han hade en desto präktigare drottning och en upplyst vän som lärare, tysken Struensee, som dess värre var mera upplyst än vad som var bra för honom.

Filmen är tveklöst ett mästerverk och håller stilen hela vägen med beundransvärd konsekvens i skildringen av denna ohyggliga tragedi om maktlöshet och feghet på högsta ort, medan den enda som gjorde något åt saken, en upplysningsfilosof i nära kontakt med verkligheten, blir förrådd och omänskligt straffad för sina berömliga insatser.

Problemet som utlöser tragedin är att han trasslar in sig i ett förhållande med drottningen (Alicia), och ingen kärlek är farligare än när den blir politiskt insyltad i ett lands högsta ledning. Det är en sann historia och desto mera upprörande just därför.

Mads Mikkelsen gör en fantastisk roll som Struensee, Alicia Vikander sekunderar honom i svidande och konsekvent berömlighet, och även kungens svåra och otacksamma roll måste ges högsta betyg. Detta är något så ovanligt som en 100-procentigt fullödig och stilen skandinavisk film som bara skördar tiotusent hela vägen.

Hennes senaste Oscar var för rollen som Gerda Wegener i en annan sann historia om det brydsamma experimentet som konstnären och hennes man Einar Wegener utsatte sig själv för i historiens första försök till könsoperering. Båda är konstnärer, och *The Danish Girl* är framför allt tillfredsställande som konstverk – bilderna är utsägligt vackra hela vägen, och det är inget fel på regin heller. Det är historien som dessvärre är ganska bedrövlig, då experimentet misslyckas. Den största insatsen gör dock Eddie Redmayne som konstnären, en maximalt svår roll, som han ändå lyckas göra trovärdig i allt dess sanslösa lidande och dess omöjliga komplikationer. Kritikerna har haft blandade meningar om hans tolkning, många har sågat honom, men *Fritänkaren* måste göra motsatsen: denna roll är lika svår att förstå som att göra, men om man förstår den måste man också inse att Eddie Redmayne gör någonting alldeles otroligt makalöst i sin skådespelarprestation, även om summan av filmen måste bli den, att det aldrig är någon lysande idé att våldföra sig på naturen.

Hennes tredje aktuella film är *Ex Machina*, en science fiction-film, där Alicia spelar robot. Även detta är en brydsam historia, då den handlar om det betänkliga experimentet att försöka göra en robot så fullkomligt mänsklig som möjligt med det oavsiktliga resultatet att man lyckas över alla förväntningar, så att roboten tar över och både dess skapare och testare går under. Naturligtvis är historien föga övertygande, Alex Garland ligger bakom den som också gjorde *The Beach* (hans första och bästa film) samt den apokalyptiska *28 Days Later* om en grotesk

världsepidemi, och även om denna film är konstnärligt hur lyckad och välgjord som helst är den samtidigt den tråkigaste av dessa tre filmer med Alicia Vikander. Därmed lämnar vi henne.

Även *Black Death* från 2010 uppvisar Eddie Tremayne i huvudrollen, och även denna roll är svår, ty även denna innebär en fullständig karaktärsförändring. Eddie är munk på medeltiden under digerdödens härjningar och skickas ut med några ordensbröder för att utrannsaka ett möjligt fall av trolleri, då en avlägsen by inte alls berörts av digerdödens härjningar. Det visar sig att denna by förskonats inte bara från digerdöden utan även från kristendomen, och naturligtvis blir då dessa kristna ordensbröders besök i byn förödande för byn, inte bara kommer de med ond bråd död, utan dessutom tar de själva med sig pestsmittan till byn, visserligen oavsiktligt, men ändå. Eddies egen älskade går ett upprörande öde till mötes, vilket förvandlar honom till en hänsynslös inkvisitor. Detta är en mycket mörk film, och fastän den utspelar sig i England är det en tysk produktion.

En annan mörk film av detta slag men i modern tid är den klassiska *The Night of the Demon* från 1957 av Jacques Tourneur med Dana Andrews och Peggy Cummins i huvudrollerna samt Maurice Denham i en väsentlig biroll, som utlöser hela dramat. Det handlar om faran i att manipulera med ondskans dunkla makter och den mycket sensmoraliska lärdomen att man då vanligen måste bli offer för dem själv. Filmen är extremt dramatisk och skickligt gjord, spänningen, som är väl stark redan från början, tilltar oavlatligt under hela filmen, och till och med den fullständigt nyktre och saklige Dana Andrews måste till slut erkänna att allt inte bara är inbillning och självsuggestion, men han går väl långt i sin skygglappsförsedda inskränkthet innan han nödgas erkänna detta. Upplösningen är magnifik i sin fullkomliga och självklara logik.

En ännu bättre film om faran i att manipulera med psykiska krafter är den halsbrytande självmordsfilmen *Nightmare Alley* från 1947, som Tyrone Power i huvudrollen betecknade som sin bästa film. Den är beryktad som självmordsfilm då både regissören Edmund Goulding (som även gjorde *Dark Victory* med Bette Davis, hennes bästa film,) och manusförfattaren W.L.Gresham begick självmord. Det är en sedelärande berättelse om hybris och hur det fungerar. Varje detalj i hela filmen är viktig. Vad är det som går snett? Stan Carlisle är överlägsen och gör en svindlande karriär som taskspelare och vandrar hela vägen från cirkus till de finaste kretsarna i New York med sina konster som föregiven tankeläsare men låter sig berusas av framgången. Han råkar ut för en kvinnlig psykolog som blir hans bane, då hon systematiskt utnyttjar honom för sina egna syften tills det passar henne att förråda honom, vilket förintar honom. Det är en komplicerad historia, men allt är oantastligt logiskt. Slutscenerna är förkrossande, och när han finner sin karriärs avslutning i sällskap med fyllisar som dricker upp spriten för honom brister ens hjärta. Ändå är inte filmen slut där, och han gör en ännu djupare eländesdykning för att till allra sist finna sig tillbaka där han började. Detta är en oförglömligt imponerande och chockerande film i sin överväldigande klara och hänsynslösa psykologiska realism och kan vara den bästa *noir*filmen av alla.

En lika realistisk film men av ett helt annat slag var Max Ophüls franska teaterfilm från 1935 på en roman av Colette, *Divine*, om livet på en varieté. Lantflickan Ludivine Jarisse rycker in som vikarie åt en väninna på varietéteatern och gör lycka men råkar samtidigt in i farliga komplikationer, då det förekommer en hel del oegentligheter där på teatern, som det brukar göra på teatrar, för annars är det ju knappast någon riktig teater. Filmen är överdådig i sin teaterlivsskildring av gränslöst utflippade excentriker och primadonnor, och det är en av de mest mästerverliga miljöfilmer som har gjorts. Varenda bild och scen är fylld av liv och skeenden, så att det är svårt att hänga med, och Ophüls var ju framför allt en specialist på detaljer. Resultatet är en fest både för ögat och intellektet hela vägen, det är bara att njuta och hänga med så gott det går, de fascinerande och ofta obehagligt överraskande vändningarna rycker upp en

hela tiden, men ändå är det en komedi och som sådan lika sprudlande och fantastisk som hans filmatisering av Smetanas 'Brudköpet', den första film som gjordes på en opera.

Till slut något helt annat. Under besöket i Italien delade min kusin en italiensk film med mig som jag aldrig hade hört talas om från 1970. Den heter *Anonimo veneziano* regisserad av Enrico Maria Salerno med Tony Musante och Florinda Bolkan i huvudrollerna. Det är en mycket enkel historia. En man och en kvinna möts i Venedig, de är gifta med varandra men separerade och har en son i hennes vård i Ferrara, och det verkar som om han bjudit henne till Venedig för ett konserttillfälles skull, där han själv spelar oboesolot i ett adagio av en 'anonym venetianare'. Hon kommer motvilligt, hon är inte glad i honom och verkar ruva på djup bitterhet som är svår att ge utlopp för, medan hans riktiga agenda är något helt annat än han uppgivit. Hela filmen följer dem genom hela Venedig under deras intensiva samtal, som ofta urladdar sig i gräl och till och med någon örfil, med återblickar där emellan till deras ungdom och inledande lycka för länge sedan. Detta är en av de vackraste och mest mänskliga filmer som någonsin gjorts. Endast gradvis blottas den verkliga historien, den oerhörda och outhärdliga tragedin avtäcks så försiktigt och försåtligt som möjligt, men när hela bilden blivit klar framstår den i en överväldigande tragik som inte kan lämna någon oberörd. Då är det dags för konserten, som avslutar filmen i förkrossande konstnärlig skönhet.

Det är egentligen en musikfilm. Han är musiker och dirigent, och Stelvio Ciprianis musik till filmen är sådan, att bara genom de första takterna i inledningen stannar den i minnet för alltid. Genom hela filmen ackompanjerar musiken bilderna och dramat i utsökt takt och finkänsla, vilket förhöjer filmens skönhet till dess överväldigande helhetsbild av någonting av det vackraste man någonsin kommer att få uppleva, trots den ohyggliga tragedin. Samtidigt gjorde Visconti sin "Döden i Venedig" med större pretentioner och även ambitiösa litterära anspråk, men denna film gör ett djupare intryck just i sin enkelhet, sin koncentration och sin alltför övertygande naturlighet: en äktare musikfilm om liv och död tror jag aldrig att har gjorts.

Några milstenar, april 2016

- 1 Ferruccio Busoni 150 år.
- 2 50 år sedan C.S.Forester dog ('Afrikas drottning' och Hornblower-böckerna).
- 4 300 år sedan Sverige förlorade Wismar åt ryssarna och preussarna.
- 5 Gregory Peck 100 år.
- 9 Hannah Gordon 75 år.
Sofia Lorens guldbryllup med Carlo Ponti.
- 10 Paul Theroux 75 år.
Steven Seagal 65 år.
- 12 Syriens självständighet 70 år.
- 13 Butch Cassidy 150 år.
- 14 Anne Mansfield Sullivan 150 år, Helen Kellers lärare.
Julie Christie 75 år.
Ryan O'Neal 75 år.
- 17 Olivia Hussey 65 år.
- 18 20 år sedan Piet Hein dog (80).
- 19 30 år sedan Dag Wirén dog (80).
- 21 Charlotte Brontë 200 år.
Drottning Elisabet II 90 år.
- 22 Madame de Staël 250 år.
Sergej Prokofiev 125 år.
Yehudi Menuhin 100 år.
- 23 400 år sedan Miguel de Cervantes och William Shakespear dog.

- 24 Vladimir Zjirinovskij 70 år.
40 år sedan Carol Reed dog.
90 år sedan premiären på Puccinis sista opera 'Turandot'.
- 28 Harper Lee 90 år (avliden nyligen).
- 29 Zubin Mehta 80 år.
- 30 Konung Carl XVI Gustaf 70 år.

Högriskresan, del 1.

Ur strulrapporten till tågbokningen:

”Redan förra året blev det svårt att ordna Inter Rail, då SJ upphört hjälpa till med den saken. Man hänvisades till en resebyrå, som tog extra betalt för tjänsten. När jag gjorde förfrågningar på tågstationen i år hänvisades jag till nätet, som erbjöd svårforcerade och avskräckande djungler att fastna i. Jag kontaktade resebyråer, men de kunde inte hjälpa mig. Slutligen hänvisades jag till en resebyrå, *Big Travel*, som sades kunna hjälpa mig. När jag fann den fanns den inte kvar - i stället låg där en frisörsalong, som hade stängt och verkade nyinflyttad. Man hade alltså inget annat val än att på egen hand brottas med nätet.

Varför har man krånglat till ett bra resesystem, som tillåter improvisationer, och gjort det så otillgängligt som möjligt? Att inte kunna planera sin resa med en handläggare som kan hjälpa en med alternativa lösningar kan bara försvåra och avskräcka från resandet, när politiken borde vara tvärtom.”

Det erhöles naturligtvis aldrig något svar.

Två dagar före min avresa inträffade Brysselmassakern med påföljande skräckoro inför allt vad resor hette inom alla branscher...

Det enda som fattades i denna överväldigande massa av förtvivlade förvecklingar inför årets resa var att även vädret skulle slå bakut. Lyckligtvis gjorde det inte det, utan det strålande vackra vårvädret, som inletts med vårdagjämningen söndagen den 20-e, bara fortsatte stråla, om dock temperaturerna förblev avvaktande med minusgrader varje morgon – avresedagen två.

Även magen hade reagerat mot stressen, så att jag för första gången sedan barndomen faktiskt till min häpnad fann mig inför det faktum att det hänt en olycka i byxorna. Det var bara att byta till rena kalsonger, vilket ändå var av nöden, och fortsättningsvis vara på sin vakt mot bakvägen.

Jag vandrade hela vägen till stationen, då lite motion kunde behövas inför den förestående 29-timmars sittningen på tåg, och 7.55 gick tåget. Detta var emellertid skakigt, så det var svårt att få resans första bok läst på vägen, och det var bara genom Hallandstunneln det inte skakade. Annars har det påtalats att just denna nya tågtunnel (färdig efter två decenniers allvarliga komplikationer) orsakar tågskakningar. Man saknade den gamla vackra rutten över Båstad runt åsen med utsikten över Laholmsbukten, Kullaberg och Själland. Tunnlar erbjuder ju ingen utsikt, och denna tunneln är lång.

I Kastrop måste man byta tåg. Ingen befarad kroppsvisitation ägde rum, men kaoset var påfallande. Tåget var fullt, och många liksom jag utsattes för detta för första gången och visste inte riktigt säkert vart man skulle ta vägen. Alla vägar visade uppåt och tycktes även visa till flygterminalen. En finne hjälpte mig att inte gå fel. Trickset var att man skulle gå upp och sedan ner igen på den mera obskyra sidan.

I Köpenhamn gick jag direkt till biljettkontoret. Där löstes alla problem. Ett ungt vackert och hjälpsamt biträde skaffade mig alla platsbiljetter hela vägen till Verona hur lätt som helst. Varför var detta så svårt i Sverige? Man frestas att tala om den svenska mentala tröghetskrampen och bristen på flyt.

Lättad intog jag min sedvanliga indiska currylunch på Kokken Karry, den indiska syltan på stationen, och intog kaffe med punschboll efteråt på restaurang Mad. Den heter faktiskt så. Det är den gamla järnvägsstationsrestaurangen men nu helt omgjord till enbart kafé och färsk matvaruaffär – Mad på danska betyder faktiskt mat. För första gången på en vecka, då biljettstrulet inletts, kunde man ta det lugnt, vilket behövdes som omväxling. Där bjöds det även på gratis Wi-Fi, men även det föresdrog jag att antligen få vara avkopplad från.

Sedan började problemen. Tåget från Köpenhamn till Nyköping var i två våningar och som gjort för att gå vilse i. Jag hamnade i andra våningen och måste ner i den första för att jaga en toalett, som man fick söka länge efter. Sedan var det omöjligt att hitta tillbaka, om man inte hade tur.

I Nyköping måste man stiga av för att byta till buss. Naturligtvis var alla passagerare helt vilsna, och det fanns många bussar att välja bland. När man till slut fann rätt buss, som skulle vara nummer 23 men saknade nummer, kunde chaufförerna bara tala tyska. Men man kom på bussen, som körde en till färjan. Jag fick slutläst min andra bok under färden, en bisarr historia av Patrick Modiano, nobelpristagare 2014. På färjan fanns ingen lokalisierbar alkoholförsäljning. Man fick gå torrlagd över havet, och cigarettförsäljning ombord var endast tillåten för konsumtion ombord. Man måste tala med en anställd för att få tillgång till detta privilegium.

Bussen skulle köra en vidare hela vägen till Hamburg, och det var bara att hoppas att man skulle komma i tid till tåget. Enligt tidtabellen skulle man ha 16 minuter på sig på stationen.

Kaffe med wienerbröd ombord kostade 6:70 Euro eller 63 kronor, 50 danska. Sanslöst. Färjan hette Prinz Richard och skröt i högtalarna med att vara den första i en ny generation av färjor. Ursäkta mig, men de gamla var alltid bättre.

Till slut hittade jag i alla fall en alkoholförsäljning ombord. Den bara inte annonserades, utan man fick spåra upp den själv, då den försiggick mera diskret. Där kunde man inte motstå en full hellitersflaska Jägermeister för bara 119 kronor. Resan var räddad.

(fortsättning i nästa nummer)

Tillbaka till Zanskar, del 10: Prövande avbrott

Det långvariga strömavbrottet orsakade problem. Man kunde inte ta ut pengar, Internet låg nere liksom telekommunikationerna, och även vattensystemet hade förstoppning efter, som jag förstod, svåra regnoväder för någon dryg vecka sedan som spolat bort några byar och saboterat vattenkanalerna med ras och förstoppning. Därmed fann sig Zoë strandsatt utan pengar i väntan på att ATM skulle komma i gång igen. Många satt i samma taskiga sits.

Jag försökte finna Skarma, han skulle komma klockan 12, under tiden gick jag upp till fortet i vanlig traditionell stil, när jag kom ner inspekterade jag marknaden och basaren, som var helt förstörda genom rivningar och halvfärdiga nybyggnationer, som lovade intet gott utan bara stora butiker och dyra priser som ersättning för små gamla butiker med låga priser. Centrum hade genomgått en förintelseskövling, och min oersättliga tibetanska favoritrestaurang Norlak var borta.

När jag återkom till Skarmas agentur klockan 12 var han fortfarande borta. Hans son hade blivit sjuk, så han hade blivit försenad. Jag frågade en ung man där om han kände till något ställe där de serverade *fruit curd*, som jag brukat ha till lunch på Norlak. Han rekommenderade Il Forno, en typisk turistisk takrestaurang. Jag gav det en chans. De hade dyra priser men ingen *fruit curd*. Då gick jag till gamla Happy World och tog en rispudding till lunch i stället för 10 kronor.

När jag återkom till Luna Travels hade Skarma fortfarande inte återkommit. Han skulle bli borta hela eftermiddagen och kanske komma till kvällen.

Som tröst gav mig hans medhjälpare en mugg med curd som kompensation för att jag inte funnit någon på Il Forno. Det var en mycket sympatisk gest. Jag gick genast hem med den och

kunde avnjuta dess oförlikneliga läckerhet tillsammans med det sista äpple jag fått av min gode munk till medpassagerare från Keylong. Han och jag och den sydindiske gurun hann under den resan bli legendariska som "bussens tre helgon" för att vi var de enda ombord som gick barfota i sandaler.

Det löste sig med Zoës MTA-problem, så att hon kunde ge sig iväg på sin *baby trek* från Likir till Themisgam. Jag gav henne alla goda råd jag kunde och följde henne längs den intrikata genvägen från Lung Snon till busstationen, så att hon säkert skulle komma rätt. Hon var ju så ung – bara 18 år.

Men på vägen fick jag ett glatt tillrop från en affärsinnehavare som jag genast kände igen som min vän från Zanskar som jag stiftat bekantskap med under mitt första besök i Leh för 14 år sedan. Det var ett kärt återseende. Han hade åter skiftat läge för sin butik från Old Road till denna gränd, där han gjorde mycket bättre affärer och hade en mänskligare hyra.

På kvällen fick jag äntligen träffa Skarma. Återseendet var hjärtligt. Hans son var på bättringsvägen, och vi tog genast i tu med planeringen för Zanskar. Han delade fullkomligt min fasa inför förstörelsen längs basaren och berättade, att hela företaget inte var något annat än avsiktlig idioti. Arbetet med rivningarna och de nya betongkomplexen hade redan gått i stå genom juridiska processer, vilket skulle fördyra projektet till astronomiska proportioner, så att det kanske aldrig skulle bli färdigt, som en av dessa kinesiska hypermegalomaniska spökstäder.

Han måste vidare, men vi kom överens om att träffas igen följande dag. Hade jag tur kunde jag komma iväg till Zanskar på lördag om två dagar.

Strömmen kom tillbaka halv 8 efter skymningen. Den skulle ha kommit tillbaka klockan 6, men huvudsaken var att den alls kom tillbaka – men det var bara tillfälligt. Efter en kvart gick den igen.

Man skyllde dessa problem på översvämningskatastrofen för en tid sedan, när vid hällregn flera byar sopades bort i Nubra, bland annat byn Khara. Skarma visade mig bilder därifrån. Han hade just varit där. I stället för hus var det lervälling, som liksom vältrat sig över hela byn.

När strömmen väl kom tillbaka igen låg servern nere. Under strömavbrottet fungerade ingenting, och när strömmen äntligen kom fungerade ändå inte internet. Legdan förklarade saken med att servern låg nere men när som helst kunde väckas till liv igen. Det gällde bara för mig att försöka på nytt och på nytt igen hela natten om så behövdes. Man kunde bli galen. Det var ingenting annat att göra. Det var bara att öppna sin whiskyflaska.

Legdan bidrog med obegränsade mängder te till tröst. Om te inte hjälpte fanns dock whiskyn – medan bakloggen växte.

Ändå hade det varit en bra dag. På förmiddagen hade jag nått Tsemo Dzong ovanför slottet, på eftermiddagen hade jag besökt Fredsstupan lika högt upp, jag hade följt Zoë till bussen och träffat Skarma utom en annan god vän, och Zanskarprojektet var på gång. Det var bara att fortsätta.

(I nästa nummer: *Motgångar*)

Tålamosresan, del 16: Sista dagen i Manali

”Knullar du henne?”

”Nej.”

Vi talade om Laila Roth, vars öde och liv vi båda var alltför djupt engagerade i för att någonsin kunna bli av med henne. Som vanligt ville Johannes veta allt det senaste om vår relation och hennes utveckling, som han inte förstod sig på, vilket var naturligt. Vem kan begripa sig på en kvinna, när hon kan skifta karaktär och personlighet hundra gånger mer än en kameleont? Kunde jag begripa mig på hennes satanism? Nej. Vem älskade hon mera, honom eller mig? Hon hade bara tillgång till mig men älskade honom samtidigt mer. Hon var beroende

av mig som hennes förläggare och tekniska support, men det var han som hade gett henne åt mig, när han inte längre kunde vara henne behjälplig som antagligen skild från henne för alltid.

Detta föranledde mig att fråga honom varför han inte ville synas på facebook. Han fasade för blotta tanken. ”All min verksamhet är hemlig och fördold. Facebook är ett ytlighetens mentalsjukhus för fåfänga självgoda posörer att kunna hävda sig i utan att behöva besväras av någon realistisk insikt.” Han tackade kategoriskt nej.

”Men där kunde du ha fortlöpande kontakt med Laila. För henne är det ett expansionsforum.” Jag framhöll hennes märkliga karriär därstädes, då hon på 2,5 år skaffat sig 5000 vänner och fortsatte skaffa sig *followers* hela tiden, nästan som en rockstjärna.

”Och allt för satanismen? Kan du begripa det?”

Nej, det kunde jag inte. Därom var vi överens.

Han försökte förstå vad hon menade, vart hon syftade och vad hon ville åstadkomma, men jag kunde inte hjälpa honom. Mest såg jag hennes verksamhet på nätet som artistisk, då hon var en virtuos bildsamlare och hennes dikter älskades, vad de än handlade om, om dock de alltid hade en mening.

”Låt gå för det,” sade han. ”Om hennes ambitioner bara är artistiska och litterära kan vem som helst och även jag acceptera dem. Är hon lika vacker fortfarande?”

”Vackrare.”

”Hon är en av dessa få kvinnor som aldrig kan vissna, som bara blir skönare för sina lidanden och prövningar. Jag märkte detta genast. Efter vad hon gick igenom borde hon ha vissnat genast, men i stället steg hon nästan förklarad som en fågel Fenix ur elden. Jag har mött några sådana kvinnor i mitt liv. De är alltid överlägsna, som om varje livets angrepp på dem bara gjorde deras karaktär och bättre egenskaper mera markanta, men hon var något särskilt. Hennes skönhet var hennes egen värsta fiende, men hon lärde sig den hårda vägen att handskas med detta farliga handikapp. Jag kanske uppsöker facebook i alla fall, bara för att få närmare kontakt med henne igen. Bara e-post är för otillfredsställande.”

Han introducerade mig för sina ryska vänner, en ganska omfattande koloni av helt unga människor och nästan bara renodlade hippies med hur långt hår som helst – tredje generationen sedan 60-talet, och jag har aldrig sett så många hippies i Vashisht förut.

”Jag tror Laila skulle trivas här,” sade han. ”Vad tror du?” Jag gav honom rätt. Hon hade funnit sig i sitt rätta element.

Vädret klarnade äntligen under söndagen, så att det blev riktigt varmt, vackert och njutbart, så att det skulle bli lika svårt att lämna Manali som det varit att lämna Diskit och Lamayuru. Jag började seriöst överväga att för en gångs skull stanna en dag extra.

Men mina böcker var slut, och jag var på den sista. Jag fann en bokaffär i Vashisht, men priserna var orimliga: 500-600 rupier för vilken begagnade pocketbok som helst. När jag klagade på priserna frågade den indiska expediten mig om jag ville köpa hasch i stället. Det var billigare.

Inte heller hittade jag någon annan bokaffär, den enda jag hittade var stängd, men avgörande för mitt beslut att bryta upp var en incident på ett café. Varje dag hade jag brukat inta en kopp kaffe där för 20 rupier, men nu plötsligt krävdes jag på 40. Var det en ny servitör som ville lura mig? Det uppstod en palaver som slutade med att jag utan ett ord mer betalade de 40 och gick därifrån. De skulle inte få se mig mera. Synd, för deras kaffe var gott, och i alla år har jag gått där utan incidenter.

Tara ville att jag skulle stanna kvar, och visst var det synd och skam att bryta upp när det var som bäst och vädret klarnade. Vi satt tillsammans hela kvällen och samtalade om den aktuella situationen på Greenland. Min gamle värd höll på att gradvis överlåta rörelsen åt Tara, vilket kändes tryggt: båda var genomärliga, och min gamle värd kunde knappast finna en bättre efterträdare. Det var smärtsamt att behöva bryta upp, och på morgonen hade Tara i god tid tänt belysningen och öppnat dörren och trädgårdsporten åt mig. Vi hoppades båda att jag skulle kunna återkomma till *diwali* de sista dagarna i oktober.

Det regnade, vädret var ingalunda gynnsamt, men för en gångs skull fann jag en buss som lovade köra hela vägen fram till McLeod Ganj. Det var en Bedi-buss som avgick klockan 7 precis, vi var i Mandi efter 11 mil före 12, i Sundernagar klockan 1, där den jobbiga delen av resan börjar, i Palampur klockan 3 och framme i Dharamsala klockan 6. Icke desto mindre fick jag ändå ta en extrabuss upp till McLeod Ganj för 13 rupier, 2 kronor, och kunde installera mig på Seven Hills i ett singelrum klockan 7. Där var en ny värd som ville ha 300 för rummet, jag lät honom veta att det bara varit 150 förra året och föreslog 200, vilket han accepterade.

Bedibussen var lyckligtvis utan högtalarmusik, så resan stördes bara av dem som spelade musik på sina telefoner, vilka dock var ett antal. Det förekommer människor som är så känsliga för all sorts mobiltelefoni att de inte kan vistas i ett rum med en sådan på, men detta har ännu inte noterats i Indien. Sedan när hjärntumörsepidemierna skenar iväg till följd av mobiltelefoni, vilket forskare har varnat för i åratal, är det väl för sent att åtgärda problemet. Tre av mina vänner har dött av detta.

Jag intog genast en välbehövlig middag på gamla anrika solkiga Tsongka, där jag kände igen köksmästaren från förra året. Det skulle bli en njutning efter dagens regniga strapatser – Dharamsala tycktes lova bättre väder.

(Avslutning i nästa nummer.)

Kalasresa med förvecklingar, del 14: Summering

Det blev si och så med duschproblemet i mitt hotell i den tibetanska kolonin Mainu Ka Tilla strax norr om Delhi. Duschen skulle ha fungerat till kvällen men gjorde det inte. Varje gång jag gick ner och frågade hade det gjorts nya framsteg, och jag ombads ha tålmod en halvtimme till.

Jag satt och läste i mitt rum när det plötsligt började forsa i badrummet. Vattnet var på minsann, men det var omöjligt att stänga av. Inte var det särskilt varmt heller, närmast fesljummet, men det gällde att passa på medan vattnet gick. Jag blev åtminstone ren men frusen. Sedan fick jag gå ner igen de fyra trapporna till värden och berätta om det nya problemet. Han lyckades stänga av alla kranar med att vrida dem åt fel håll.

Det var ju inte första gången under resan jag haft duschincidenter. Min närmast föregående dusch var i Pelling där varmvattnet varade i två minuter och sedan blev svinkallt.

Vad var annars bra, och vad var dåligt med resan? Den var anmärkningsvärt lik sommarens resa till Ladakh, som också börjat bra med en strålande inledningsvecka men sedan efter två veckor drabbats av ihållande dåligt väder. För första gången någonsin i Darjeeling lönade det sig inte alls att försöka bege sig till Tiger Hill i gryningen, då Kanjenjunga förblev envist undanhållet av dimmoln. Ljuspunkten under den senare delen av resan blev mina båda nya kamrater i Darjeeling, Gaurav och Fred, som jag sedan fortsatte ha hur trevligt som helst med i Pelling, som blev resans höjdpunkt främst genom umgänget med min jämnåriga hotellvärd och den tio år äldre Lama Yonda.

Problemet med miljöförstörelsen var dock värre än någonsin, både audiellt och konkret. I Dharamsala såg jag mig nästan tvungen att göra mig skyldig till en protestskrivelse mot miljöförstörelsen. Indierna är i princip praktiskt odugliga, de är bäst på att skräpa ner och hänge sig åt sina infernaliska mobiltelefoner med ständigt och ständigt allt värre skräpmusik, de bryr sig inte, de är slarviga och ytliga, allt är provisoriskt och behöver ständigt repareras, och ingenting fungerar som det ska utom tillfälligt. "Aldrig mera Indien!" sade min Kashmirskojare i Delhi att Indien betydde, och tyvärr ligger det något i det, liksom i Claude La Barres utlåtande för 25 år sedan att hela Indien var en soptipp.

Ändå finns bergen och människorna där, de unika individerna som bara blir bättre och intressantare ju högre upp och längre bort man kommer, som Darjeeling och Pelling bevisade ännu en gång, som det förblir värt att offra en påfrestande resa för att få uppleva. Resans mål

nåddes inte, Mukteshwar får vänta till ett annat år liksom Singhik, men i stället kom jag till Kalpa, vilket inte ingått i planerna. Improvisation är ändå det som alltid fungerar bäst i Indien. Tandkrisen var resans svåraste kris, men jag kunde inte klaga över att den gav mig flera extra dagar i Dharamsala.

Emellertid blev tandhistorien förödande för resans ekonomi, då den krävde massiva mängder whisky till att börja med, så att jag mot slutet av resan började få ont om pengar. Mina båda medhavda buteljer Jägermeister varade dock i 26 dagar mot förra årets 22, medan mängderna whiskyflaskor blev astronomiska. Med tiden lärde jag mig dock att undvika den bästa whiskyn Signature, då den är mer än dubbelt så dyr som MacDowells, som är billig och mycket användbar. En hel liter MacDowells kostar bara 350 rupier (knappt 50 kronor) medan en hel flaska Signature på bara 750 cl kostar mer än det dubbla och kan hamna över 100-lappen.

Det var egentligen resans enda aber: de helt nya rent fysiska problemen. När jag under bussresan till Chandigarh gick avsides för att kissa hade bussen gått när jag kom tillbaka, och jag kunde med nöd hugga den vid utfarten. I Chandigarh behövde jag kissa två gånger, och andra gången körde bussen ifrån mig med mitt bagage, och jag kunde inte hugga den. En kall sömnlös natt på en senare buss följde innan jag kunde återfå bagaget i Bilaspur klockan 3 i natten. Och på vägen till Rekong Peo, en annan nattbuss, sprack en kindtand. Vad kunde man göra åt allt detta mer än dricka mera?

I Helsingfors beslagtogs min dyra flaska Teacher's, som jag köpt i Delhi – det var tillåtet att ta med sig en liter, men i Helsingfors bröts förseglingen, och flaskan passerade genom många byråkratiska händer innan man upptäckte att man gjort fel och måste göra om hela förseglingsproceduren på nytt. Tulltjänstemannen som försökt lägga beslag på flaskan och brutit förseglingen var somalier. Jag hade bara en halvtimme till flyget till Göteborg. Byråkratisk vedervärdighet i sin prydno.

Dock klarade jag resan på under 10,000, men whiskykostnaderna uppgick till 10% av uppehållskostnaderna i Indien.

I Helsingfors klockan 3 på eftermiddagen var det mörkt och molnigt. Man var hemma igen.

En intressant fråga som kom upp vid flera olika tillfällen under resan har visserligen väckts tidigare men bara i Darjeeling. Redan min första vän i Indien, den fattige sanskritläraren och lässmeden Sri Ram i Darjeeling frågade mig om jag inte funderat på att bosätta mig i Indien. Frågan väcktes på nytt nu i Manali av Tara, och Johannes vågade också försiktigt pejla den. Han skulle gärna se mig lika permanent i Indien som han själv. Jag står inte alls främmande för tanken, i synnerhet vid en hemkomst i vintermörker från Himalayas strålande skimrande dagar är den oerhört pockande, men det är en sak jag aldrig kan ta med mig till Indien: mitt musikliv, och den reguljära indiska skräpmusiken är mitt enda problem där. Men om jag en dag inte längre kan arbeta med musik, så skulle en avslutning av livet på ett fridfullt ställe bland Himalayas vackraste berg vara synnerligen attraktiv.

23.10 – 26.11.2014

Göteborg den 9 april 2016